

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEMEL POLİTİKALARI KAPSAMINDA GIDA TEMASININ ARAŞTIRMA, KÜLTÜR, GÜVENLİK VE GÜVENCE PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ

Rabia TAŞ¹

(Gönderilme/Received 19.09.2024 Kabul/Accepted 11.11.2024)

Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Gıda uluslararası ilişkiler, sürdürülebilirlik, güvenlik ve sağlık gibi disiplinlerarası perspektiflerden ele alınan ve küresel sorunlar arasında değerlendirilen bir konu olarak literatürde yer almaktadır. Avrupa Birliği (AB) de temel politika alanları içinde gıda konusuna araştırma ve yenilikçilik, kültür, güvenlik ve güvence gibi farklı perspektiflerde yer vermektedir. Bu çalışma, gıda konusunu AB'nin araştırma ve yenilikçilik, kültür politikası ve gıda güvencesi, veterinerlik ve bitki sağlığı politikaları açısından ele almıştır. Araştırma ve yenilikçilik kapsamında Ufuk Avrupa Programı'nın misyonları ve kümeleri altında gıdanın yeri incelenirken, kültür politikaları altında gastro-diplomasi konusu çerçevesinde tartışılmış, güvenlik ve güvence konuları ise üretim, tüketim, sağlık, denetim gibi farklı alanlarda değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden ikincil veri analizi kullanılmış olup, veriler doküman incelemesi tekniğiyle incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda AB'nin gıda konusunu tek bir alan ve disiplinle sınırlı tutmayıp çok uluslu aktörlerin katılımını teşvik edecek disiplinlerarası bir konu olarak ele aldığı görülmüştür. Görüldüğü üzere AB gıda politikası tek bir politika altında toplanmamıştır. AB'nin gıda konusunu farklı disiplinlerle ilişkilendirmesi, gıda alanında çalışmalar yürüten araştırmacılar açısından da farklı disiplinlerle ortak çalışmalar yürütülmesi konusunda teşvik edici bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, gıda politikası, güvenlik, güvence, araştırma ve yenilikçilik, kültür politikası

¹ Öğr. Gör. Dr. Anadolu Üniversitesi, Rektörlük, Eskişehir, Türkiye, rabiataş@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7145-6035

EXAMINATION OF THE FOOD THEME FROM THE PERSPECTIVES OF RESEARCH, CULTURE, SAFETY, AND SECURITY WITHIN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN UNION'S FUNDAMENTAL POLICIES

ABSTRACT

Food is addressed in the literature as an interdisciplinary subject from perspectives such as international relations, sustainability, security, and health. The European Union (EU) also includes food as a key issue in its core policy areas such as research and innovation, culture, safety, and security. This study examines food in terms of the EU's research and innovation, cultural policy, food security, veterinary, and plant health policies. The place of food under the missions and clusters of the Horizon Europe Program is analyzed within the scope of research and innovation, gastro-diplomacy is discussed under cultural policies, and security and reliability are evaluated in different fields such as production, consumption, health, and inspection. The study employs the qualitative research method of secondary data analysis, using the document analysis technique. The study results indicate that the EU does not limit the food issue to a single field or discipline but addresses it as an interdisciplinary issue that encourages the participation of multinational actors. It is seen that the EU food policy is not consolidated under a single policy. The EU's approach of relating food to different disciplines also serves as an encouraging factor for researchers working in the field of food to conduct joint studies with other disciplines.

Keywords: European Union, food policy, security, reliability, research and innovation, cultural policy

GİRİŞ

Gıda konusunda yürütülen çalışmalar, literatürde farklı disiplinler altında ve geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Sürdürülebilirlik, çevre ve iklim, güvenlik (safety) ve güvence(security), sağlıklı toplumlar, mühendislik alanında yenilikçi çözümler, depolama ve stok yönetimi ve daha pek çok konuda gıda konusunu içeren çalışmaların yürütüldüğünü görmek mümkündür. Uluslararası ilişkiler alanı da bu çalışmaların yürütüldüğü disiplinler arasında yer almaktadır. Gıda güvenliği - gıda güvencesi (food safety-food security), çevre sorunları, ekonomik ilişkilerde gıda ithalat ve ihracatına yönelik düzenlemeler, kimlik ve milliyetçilik, göç çalışmaları, kültürel diplomasi, sağlık diplomasisi ve küreselleşme gibi farklı çalışma konuları, uluslararası ilişkiler alanında gıda konusunun işlendiği çalışmalar arasında yer almaktadır.

Gıda güvenliği ve gıda güvencesi kavramları zaman zaman farklı kaynaklarda birbiri yerine kullanılmış olsa da hem uluslararası hem de ulusal literatürde tanımlarının birbiri ile ayrıştığı ve net olarak sınırlarının çizildiği görülmektedir. Gıda güvenliği (food safety), gıdaların insan sağlığını tehlikeye atacak her türlü maddeden uzak tutulup arındırılmasını hedefleyen her türlü süreç ve eylem olarak tanımlanmaktadır. Ana amacı tüketim açısından güvenli gıdaya sahip olmaktır (The Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO, Food safety and quality). Ulusal literatürde Tarım ve Orman Bakanlığı gıda güvenliğini gıdalarda olabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü zararların bertaraf edilmesi için

alınan tedbirler bütünü olarak nitelendirmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, Çiftlikten sofraya gıda güvenliği). Gıda güvencesi (food security) ise insanların aktif ve sağlıklı bir yaşam sürebilmek için, sağlık koşulları ve bireysel tercihleri de dikkate alınacak şekilde her an yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya fiziksel, toplumsal ve ekonomik açıdan erişebilir olması olarak tanımlanmaktadır (FAO, Food security and trade: an overview). Ulusal literatürde ise Türk Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu (TGDF) tarafından gıda güvencesi kavramı ele alınmakta ve küresel, bölgesel ve ulusal seviyede herkese yetecek oranda gıdanın sağlanabilmesi, gıdanın sağlıklı, temiz ve güvenli biçimde ihtiyaç sahiplerine eşit dağılması, gelecek neslin ihtiyaçlarını da gözeterek gıda üretimi yapılması ilkeleri ile açıklanmaktadır (Koç ve Uzman, 2015, s. 40). Kısaca gıda güvenliğinin, gıdanın tüketim açısından sağlıklı ve her türlü zararlı maddeden uzak olması; gıda güvencesinin ise insanların sağlıklı bir yaşam sürmek için her an yeterli düzeyde gıdaya erişebilmesi olarak tanımlandığı görülmektedir.

Toplumları etkileyen küresel sorunlar arasında gıdaya ilişkin alanların raporlandığı ve çözüm odaklı hedefler belirlendiği dikkat çekmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından belirlenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacından (SKA) yedi tanesi doğrudan gıda konusuna işaret etmektedir: SKA 2: Açlığa Son, SKA 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam, SKA 4: Nitelikli Eğitim, SKA 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, SKA 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim, SKA 13: İklim Eylemi ve SKA 15: Karasal Yaşam. Açlığın sona erdirilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması, beslenmenin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir tarımın teşvik edilmesi, gıda üretimi ve tüketiminde sürdürülebilir uygulamaların izlenmesi, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve sistemleriyle iklim değişikliği ile mücadele edilmesi, gıda güvenliği ve beslenmenin sağlık açısından etkilerinin gözlemlenmesi, gıda konusunda nitelikli eğitimin sağlanması, gıda ve tarım politikaları ile istihdam ve ekonominin desteklenmesi, verimli arazilerin korunması ile arazi bozulmalarının önüne geçilmesi gibi farklı alanlarda çalışmalara ve çözüme ihtiyaç duyulduğunu belirten BM, gıda konusunun önemini vurgulamakta ve küresel sorunlar arasında gıdanın yeri hakkında farkındalık yaratmaktadır (United Nations, The 17 goals).

Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) küresel güvenlik tehditleri teması altında yer verdiği konulardan biri gıda güvencesidir. Özellikle iklim değişikliğinin yol açabileceği güvenlik sorunları arasında yer verilen gıda konusunun gıda güvencesi kapsamında ele alınması gerektiği ve gıdaya erişimin göç, istikrarsızlık, çatışma ve insani krizlere yol açma potansiyeli taşıması; üye devletlerin sürdürülebilir tarım politikaları izlemesi; gıda güvenliğinin yol açabileceği sağlık sorunları gibi problemlerin önüne geçilmesi için tedbirler alınması ve benzeri konularda çalışmalar yürütmektedir. 2023 yılında dönemin NATO Genel Sekreteri Jens

Taş, R. (2024). Avrupa Birliği'nin Temel Politikaları Kapsamında Gıda Temasının Araştırma, Kültür, Güvenlik ve Güvenilirlik Perspektifinden İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 3 (2), 128-150. <https://doi.org/10.70756/anameud.1552919>

Stoltenberg 2023 yıllık raporunu açıkladığı basın toplantısında Rusya ve Ukrayna arasındaki savaşa ilişkin açıklamalarda bulunurken buğday ve diğer gıda ürünlerinin ihracatı ve lojistiğinden kaynaklı sorunlara işaret ederek küresel gıda tedarikinin önemini altını çizmiştir (NATO, 2024). Güvenlik ve savunma gibi konuların ağırlıklı olarak ele alındığı gündem dahilinde gıda konusunun altının çizilmesi, gıda güvencesinin önemini ortaya koymaktadır. NATO, gıda konusunu bir küresel güvenlik konusu olarak ele almanın yanı sıra bir gastronomi diplomasisi (gastro-diplomasi) konusu olarak da değerlendirmektedir. Bu konuda 1957 yılında yayınlanan *The Best of Taste* isimli yemek tarifi kitabı dikkat çekmektedir (SACLANT-NATO Cookbook Committee, 1957). Soğuk Savaş döneminde gastro-diplomasinin bir örneği olan bu kitap, dönemin NATO üyelerinin ulusal mutfaklarını yansıtan ve üye ülkelerin kendilerine özgü çeşitli lezzetlerini ön plana çıkaran bir çalışma olmuştur. Bu yolla üyeler arası diplomatik bağların güçlendirilmesi ve NATO'nun çalışmaları hakkında kamuoyunda görünürlüğün artırılması amaçlanmıştır. Kitabın basımına 1968 yılında son verilmekle birlikte hazırlandığı ve basıldığı yıllar içinde elde edilen gelir ile NATO ve Kuzey Atlantik bölgesi ile ilgili araştırma yapan öğrencilere burs sağlanmıştır (NATO-1, 2024).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gıda güvenliği konusunda çalışmaları ile öne çıkmaktadır. Gıda güvenliği, gıda güvencesi ve beslenme konularının birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğunu öne süren WHO, gıda kaynaklarının güvensiz koşullarda olması ve yetersiz beslenmenin yol açtığı hastalıklara dikkat çekmenin yanı sıra güvenli gıda konusunun ülkelerin ekonomisi, ticari ilişkileri, turizmi ve genel olarak sürdürülebilir kalkınmaları üzerindeki etkileri konularında da farkındalık yaratma çalışmaları sürdürmektedir. Ancak genel çalışma prensipleri kapsamında gıda güvenliği konusunu ele alarak halk sağlığı tehditlerini önlemek, tespit etmek ve yanıt vermek için küresel ve ülke bazlı kapasite geliştirme çalışmalarını amaçlamaktadır (WHO).

Gıda konusunda çalışmalar yürüten ve politikalar geliştiren bir diğer uluslararası örgüt ise Avrupa Birliği'dir (AB). AB, gıda konusunu kültür, güvenlik ve araştırma politikaları gibi farklı kategoriler altında ele almaktadır. Bu çalışmada AB'nin kültür politikaları kapsamında gastro-diplomasi çalışmaları, güvenlik alanı kapsamında gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası (food safety, veterinary and phytosanitary policy) ve araştırma politikaları kapsamında *Ufuk Avrupa Programı* ve gıda araştırmalarına yönelik hibe destekleri üzerine kapsamlı bir inceleme sunulması hedeflenmektedir. Bu inceleme ile AB politikaları çalışmaları yapan ve Türkiye'nin gıda politikaları konusunda araştırmalar yürüten araştırmacılar açısından uluslararası politikalar ve bölgesel politikalara uyumlanma ve küresel sorunlara çözümler

konusunda önceliklendirilen konular hakkında yenilikçi çözümler içeren araştırma ve geliştirme süreçlerini tasarlama konusunda kapsamlı bir veri oluşturulması ve derinlemesine bir bakış açısı sunulması amaçlanmaktadır. Çalışmada AB'nin gıda konusunu hangi politikalar kapsamında ele aldığı, hangi konuları gıda çalışmalarına dâhil ettiği ve ne tür politika araçları geliştirdiği soruları ele alınmıştır. Burada sunulan verilerin, konunun daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayarak ileri araştırmalar için faydalı bir kaynak oluşturması hedeflenmiştir.

LİTERATÜR TARAMASI

Avrupa Birliği

Avrupa'da devletler arası çıkar çatışmalarını önlemek amacıyla bir birlik yaratma düşüncesi II. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmış ve 1946 yılında Winston Churchill, Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasını önermiştir. Ancak birlik yaratma konusunda en önemli girişim II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet'den gelmiştir. Jean Monnet, Avrupa'da savaş için itici güç unsuru olarak kömür ve çeliği işaret etmiş, bu iki maddenin erişimi ve paylaşımı açısından savaşa yol açmayacak koşulların oluşturulmasına dikkat çekmiştir. Monnet'nin bu düşüncelerinden yola çıkan Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman, 9 Mayıs 1950 tarihinde Schuman Planı'nı yayınlamış ve Fransa ile Almanya arasındaki kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilerek kullanımının uluslararası bir organın sorumluluğuna verilmesini önermiştir. Schuman Planı üzerine başlayan görüşmeler ardından 18 Nisan 1951 tarihinde Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda Paris Antlaşması'nı imzalayarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kurmuştur (Karluk, 2007, s. 2-7). AKÇT'nin ardından 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kurulmuş ve Avrupa'da bütünleşme çalışmaları genişlemiştir. Söz konusu üç topluluk 1965 tarihinde imzalanan Birleşme Anlaşması (Füzyon Anlaşması) ile birleşmiş ve Avrupa Toplulukları (AT) olarak anılmaya başlanmıştır (Toprak, 2019, s. 34).

10 Aralık 1991 tarihinde Soğuk Savaş sonrası döneminde dünya siyaseti ve uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimleri ve gelişmeleri görüşmek üzere Maastricht Zirvesi düzenlenmiş ve Zirve'de içişleri, adalet, güvenlik ve ortak dış politika gibi konuları içeren bir Avrupa Toplulukları Antlaşması yapılması kararlaştırılmıştır (Soytürk, 2020, s. 314-315). 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa halkları arasında daha yakın bir birlik kurulması ve Avrupa bütünleşmesinin

ilerletilebilmesi için Avrupa Birliği'nin kurulması kararlaştırılmıştır (Treaty on European Union, 1992, s. 1-5).

Bugün 27 üye ülkesi, dokuz aday ve bir potansiyel aday ülkesi bulunan AB, 4 milyon km²'lik coğrafi yüzölçümünde 448 milyonun üzerinde bir nüfusu barındırmaktadır. Nüfusun çok kültürlülüğüne dikkat çeken AB, toplam nüfus içinde 41 milyon kişinin yabancı uyruklu vatandaşlar olduğunu belirtmektedir. Buna göre yaklaşık 14 milyon kişi, ikamet etmekte oldukları AB üyesi ülke dışında bir üye ülkenin vatandaşı iken; geri kalan yabancı uyruklu bireyler, AB üyesi olmayan ülkelerin vatandaşlarından oluşmaktadır (European Union).

AB karar alma süreçlerinde farklı AB kurumlarına, çeşitli düzeylerde yetkiler verir. Avrupa Komisyonu'nu karar alma süreçlerinde tek yetkili değildir. Bir politika önerisinin AB yasasına dönmesi için Konsey'in onayı gerekmektedir. AB üyesi bir ülkenin AB yasalarına uymaması halinde ise Avrupa Birliği Adalet Divanı anlaşmazlıkları çözme ve belirli durumlarda cezalar uygulama yetkisine sahiptir. Bu türde rol dağılımları ile AB kurumlarının yetki ve sorumlulukları açıkça belirtilmekle birlikte AB'nin aldığı kararların kamuoyu tarafından kabul görmesi süreci üç farklı yaklaşımda gerçekleşmektedir: Faydacı yaklaşım, kimlik yaklaşımı ve bilgilendirici yaklaşım. Faydacı yaklaşıma göre AB üyesi ülkelerin vatandaşları, AB'den bireysel ya da ulusal seviyede net bir fayda sağlayacağını tespit ettiği anda AB kararlarını açıkça desteklemektedir. Kimlik yaklaşımında AB kararlarına, söz konusu kararların ulusal çıkarlar ve bireylerin ulusal değerlerine olan aidiyeti ile uyumlu olması oranında destek verilmektedir. Üçüncü yaklaşım olan bilgilendirici yaklaşımda ise AB bütünleşme sürecinin çok karmaşık olması ve üye ülkelerdeki bireylerin günlük yaşantılarından uzak kalması nedeniyle, bireylerin AB ile ilgili süreçleri ulusal gündemleri ve destekledikleri siyasi partilerin söylemleri üzerinden takip ettikleri düşüncesi ön plana çıkmaktadır (Hahm, Hilpert ve König, 2020, s. 600). Bu yaklaşımlardan anlaşılacağı üzere, AB karar alma süreçleri açıkça tanımlanmış olsa da alınan kararların kabulü ve benimsenmesi aşamasında üye ülkelerin kamuoyu ve bireylerin yaklaşımları önem arz etmektedir. 27 ülke ve 448 milyonun üzerinde bir nüfus barındıran yapı içerisinde ortak politika geliştirme süreçlerinde zorluklar yaşanması kaçınılmazdır. Tarım, göç, güvenlik gibi politikalar söz konusu olduğunda ulusal çıkarlar ve beklentilerdeki çeşitlilik arttığından AB politika hedefleri arasında uyum ve uzlaşma süreçleri de uzamakta ve güçleşmektedir.

AB'nin temel politika alanları arasında yer alan gıda konusu sürdürülebilirlik, güvenlik, yenilik, tarım gibi farklı temalar altında ele alınmaktadır. Avrupa Komisyonu Sağlık ve

Taş, R. (2024). Avrupa Birliği'nin Temel Politikaları Kapsamında Gıda Temasının Araştırma, Kültür, Güvenlik ve Güvenilirlik Perspektifinden İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 3 (2), 128-150. <https://doi.org/10.70756/anameud.1552919>

Tüketiciler Genel Müdürlüğü tarafından 2013 yılında “2050'de AB Gıda Güvenliği ve Beslenme Hedeflerine Ulaşmak- Gelecekteki Değişim Senaryoları ve Politika Yanıtları (Scoping study: Delivering on EU food safety and nutrition in 2050- Scenarios of future change and policy responses)” isimli bir kapsam çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya göre AB, genişleme politikası ve çalışmalarını ilerlettikçe uyum ve iç pazardaki entegrasyonun sağlanması konusundaki belirsizliklerin artış göstermesi beklenmektedir. AB'nin ortak tarım politikasının zaman içinde değişimden geçeceği ve bu değişimin ticaret, üretim oranları ve inovasyon konularında önemli etkileri olacağı öngörülmektedir. AB'nin gıda güvenliği ve beslenme çerçevesi önemli ölçüde revize edildiğine, ancak 2050 yılına kadar iyileştirme ve geliştirme çalışmalarının süreceğine işaret edilmiştir. Sağlık konusunda artan kronik rahatsızlıklarda gıdanın rolü ve önemi gibi konulara vurgu yapılmakla birlikte ekonomik krizlerin de gelecekteki politika kararlarını etkilemedeki rolünün belirsizliğine dikkat çekilmiştir. Ekonomik koşulların mevcut gıda güvenliği sistemlerinin kaynaklarını ve kapasitelerini sınırlama potansiyeli taşıdığı, genişleme ve/veya AB dışı ülkelerle kurulan ticari ilişkiler sonucunda gıda tedarik zincirlerinin karmaşık bir yapıya bürünmesi ile kalite ve gıda güvenliğinin sağlanması konusunun güçleşeceği, geleneksel gıda güvenliği ve güvencesi konularının yanı sıra gelişen yeni gıda teknolojileriyle (örn; genetiği değiştirilmiş gıdalar, hayvan klonlama, nutrigenomik, nanoteknoloji, 3D gıda yazdırma, vb.) uyumlanma ve mücadele süreçlerinde AB'nin gıda yönetişimini geliştirmesi gerekliliği konuları da öne çıkan diğer politika gereksinimleri olarak belirtilmiştir (European Commission DG SANCO, 2013, Scoping study). Geleceğe yönelik riskler ve tedbirlerin tartışıldığı bu çalışmada da görüldüğü üzere gıda güvenliği ve gıda güvencesi konuları AB'nin politika hedefleri ve planlamaları arasında yer almaktadır.

AB temel politikaları

Avrupa Birliği, uluslararası kararlar alınabilen bir örgüttür. Uluslararası örgüt; “*bir antlaşmayla kurulan, üyelerinin egemenlik yetkilerinin bir bölümünün kullanımını örgüte devrettikleri, oyçokluğu ile bağlayıcı hukuk normları belirleyebilen, belirlenen bu hukuk normları örgüte üye devletlerin ulusal hukuklarında doğrudan ya da dolaylı biçimde uygulanan ve hukuksal sonuçlar doğuran bir kuruluş*” olarak tanımlanmaktadır (Günoğur, 2018, s. 108). AB, bu niteliği ile diğer uluslararası örgütlerden ayrılmakta ve üye devletler egemen yetkilerini kısmen Birliğe devretmektedir.

AB'nin temel politika alanları ise şu şekildedir: Adalet ve içişleri politikası, araştırma ve yenilikçilik, bilgi toplumu ve medya, bölgesel politika, çevre politikası, dış ve güvenlik politikası, eğitim ve gençlik politikası, ekonomik ve parasal birlik, enerji politikası, genişleme politikası; gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası; iç pazar, işletme ve sanayi politikası, kamu sağlığı politikası, kültür politikası, ortak balıkçılık politikası, ortak tarım politikası, ortak ticaret politikası, rekabet politikası, sosyal politika ve istihdam, Trans-Avrupa ağları, tüketici politikası, ulaştırma politikası, vergilendirme politikası (İKV, Avrupa Birliği temel politika alanları).

AB'nin gıda politikaları temel politika alanları içinde farklı kategorilerde yer almaktadır. AB'nin gıda politikaları ile ilgili çalışmalar literatürde tarım politikalarının ihracata etkisi üzerinden ekonomik değerlendirmeler kapsamında, kültürel açıdan gastro-diplomasi ve milliyetçilik perspektifinde yemek ve kimlik kapsamında tartışıldığı; daha geniş bir açıdan da sürdürülebilirlik, güvenlik, sağlık, biyoçeşitlilik gibi konular altında birer etki alanı olarak ele alındığı görülmektedir. Bu çalışma kapsamında araştırma ve yenilikçilik, kültür politikası ve gıda güvencesi, veterinerlik ve bitki sağlığı politikaları açısından AB'nin gıda alanındaki çalışmaları ele alınmaktadır.

YÖNTEM

Çalışmada AB'nin gıda konusunu hangi politikalar kapsamında ele aldığı, hangi konuları gıda çalışmalarına dâhil ettiği ve ne tür politika araçları geliştirdiği soruları ele alınmıştır. Araştırmanın kapsamı AB'nin araştırma ve yenilikçilik, kültür politikası ve gıda güvencesi, veterinerlik ve bitki sağlığı politikaları olarak belirlenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kapsamında ikincil veri analizi araştırma yöntemine yer verilmiş ve doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Çalışma, kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir.

BULGULAR

AB araştırma ve yenilikçilik politikası kapsamında gıda temalı çalışmalar

Günümüzde ülkelerin kalkınması, rekabet edebilirliği, nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi ve küresel sorunlara yenilikçi çözümler geliştirmesi amacıyla araştırma ve yenilikçilik politikalarına önem verildiği görülmektedir. Araştırma ve yenilikçilik kapsamında hibe destek programları, araştırma yatırımları, altyapı güçlendirme, araştırma alanında insan kaynağı geliştirmek amacıyla eğitimler düzenleme gibi çeşitli faaliyetlerle bu alana verilen

önem ortaya konmaktadır. AB de araştırma ve yenilikçilik alanlarında rekabetçi yönünü ön planda tutarak kaynak ayıran aktörler arasında yer almaktadır.

Araştırma ve inovasyon politikalarının esas amacı, Avrupa Birliği'nin teknolojik alandaki rekabet gücünü artırarak, Birliği dünyanın en büyük bilgi temelli ekonomisi haline dönüştürmektir. Bu çerçevede, araştırma ve yenilikçilik, AB'nin istihdam yaratma ve ekonomik büyümeyi destekleme stratejisinin ana unsurlarından biri olarak belirginleşmektedir. AB'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın 179 ile 190. maddeleri, bu konuyu kapsamlı bir şekilde ele alırken, yasama süreçleri AB ile üye ülkeler arasında paylaşılan yetki çerçevesinde yürütülmektedir (İKV-1).

AB'nin 2020-2024 araştırma ve yenilikçilik stratejisinde 6 temel amaç bulunmaktadır:

- Çevre ve iklim
- Dijital gelecek
- İstihdam ve ekonomi
- Vatandaşların ve değerlerin korunması
- Dünya'da Avrupa
- Demokrasi ve temel haklar

Avrupa Komisyonu tarafından belirlenen bu temel amaçlar ile insanlık ve dünya için sürdürülebilir ve refah dolu bir gelecek, dayanışma ve ortak Avrupa değerlerine saygı temelli bir ilerleme elde edilmesi hedeflenmektedir. 2020-2024 araştırma ve yenilikçilik stratejisi, gıda temasını özellikle sürdürülebilirlik, sağlık ve çevresel hedefler doğrultusunda önemli bir konu olarak ele almaktadır. AB, sürdürülebilir gıda sistemleri, gıda güvenliği ve tarım alanındaki yeniliklere stratejisinde önemli bir yer vermektedir. Bu hedefler, daha geniş kapsamlı Avrupa Yeşil Mutabakatı ve gıda sistemlerini adil, sağlıklı ve çevre dostu hale getirmeyi amaçlayan Çiftlikten Çatala Stratejisi'nin bir parçasıdır. (European Commission, Research and innovation strategy 2020-2024).

AB'nin araştırma ve yenilikçilik politikasının temel unsurlarından olan ve bu alandaki çalışmaları teşvik eden en önemli araçlarından biri çerçeve programlarıdır (ÇP). AB ÇP, Avrupa'nın bilim ve teknoloji politikalarının uyumlaştırılmasını hedefleyen bir Topluluk Programı'dır. İlk kez 1984 yılında başlatılan bu program, dünyadaki en yüksek bütçeli sivil araştırma programı olma niteliğini taşımaktadır. ÇP, Avrupa'nın araştırma ve teknoloji geliştirme kapasitesini artırmayı, üniversite-sanayi iş birliğini teşvik etmeyi ve AB üye ülkeleri,

aday ülkeler ve diğer iş birliği yapılan ülkelerle farklı alanlarda iş birliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Program, uluslararası ortaklıklar aracılığıyla geleceğin teknolojilerine yön vermeyi hedeflemektedir. Özel bir fonlama sistemi yürütülen programlar kapsamında 2014-2020 yılları arasında Ufuk 2020 Programı yürütülmüş olup 2021-2027 döneminde ise Ufuk Avrupa Programı yürütülmeye devam etmektedir (TÜBİTAK, Çerçeve programları).

Ufuk Avrupa Programı, beş temel AB misyonu üzerine odaklanmaktadır. AB misyonu, küresel zorluklara çözümler sunmak amacıyla 2030 yılına kadar somut çıktılar elde edilmesi beklenen hedeflerden oluşmaktadır (European Commission-1, EU missions in Horizon Europe).

AB Komisyonu tarafından belirlenen beş misyon şu şekildedir:

- İklim değişikliğine uyum misyonu
- İklim-nötr ve akıllı şehirler misyonu
- Kanser misyonu
- Avrupa için toprak misyonu
- Okyanuslar ve suların restorasyonu misyonu

Avrupa Komisyonu, belirlediği misyonlar aracılığı ile fonlama yöntemini verimli bir şekilde kullanmayı hedeflemekte ve açıkça belirlenmiş hedeflere ulaşılması için politika uzmanlarının geliştirdiği araştırma çıktıları, raporlar, vaka çalışmaları vb. dokümanları rehber edinmektedir (European Commission-2).

Avrupa için toprak misyonu (A Soil Deal for Europe), 2030 yılına kadar sağlıklı topraklara geçiş hedefini gerçekleştirmek üzere 100 yaşayan laboratuvar (living lab) ve deniz fenerleri (iyi uygulama örnekleri) kurmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda belirlenen sekiz temel amaç şu başlıkları içermektedir: Çölleşmeyi azaltmak, toprak organik karbon stoklarını korumak, toprak kaplamasını durdurmak ve kentsel toprakların yeniden kullanımını artırmak, toprak kirliliğini azaltmak ve iyileştirmeyi artırmak, erozyonu önlemek, toprak yapısını iyileştirerek toprak biyoçeşitliliğini artırmak, AB'nin topraklar üzerindeki küresel ayak izini azaltmak, toplumda toprak okuryazarlığını artırmak. Bu hedefler, BM'nin SKA'ları ve Avrupa Yeşil Mutabakatı hedefleri göz önünde bulundurularak ve onlara katkı sağlayacak şekilde belirlenmiştir (European Commission-3).

Ufuk Avrupa Programı, fonlayacağı araştırma temalarını altı temel küme altında gruplandırmakta ve Avrupa Komisyonu'nun belirlediği misyonlara da bu kümeler altında yer

vererek fonladığı araştırma ve yenilikçilik çalışmalarının aynı zamanda misyonlara hizmet etmesini sağlamaktadır. Programın altı kümesi aşağıda belirtildiği gibidir:

- Küme 1: Sağlık
- Küme 2: Kültür, yaratıcılık ve kapsayıcı toplumlar
- Küme 3: Sivil güvenlik
- Küme 4: Dijital, endüstri ve uzay
- Küme 5: İklim, enerji ve hareketlilik
- Küme 6: Gıda, biyoekonomi, doğal kaynaklar, tarım ve çevre (AB Başkanlığı).

Avrupa için toprak misyonu, küme 6 kapsamında ele alınmaktadır. Küme 6, çevresel bozulmayı azaltmayı; karada, iç sularda ve denizde biyolojik çeşitliliğin azalmasını durdurmayı ve tersine çevirmeyi; kentsel ve kırsal alanlarda ekonomik ve toplumsal değişimler yoluyla doğal kaynakların yönetimini sağlamayı amaçlamaktadır. Bilgi, yenilikçilik ve dijitalleşme ile kapsamı alanına giren konularda çözüm üretmeyi amaçlayan küme, gıda ve beslenme güvenliği konusunu da faaliyet alanları arasına almaktadır. Müdahale alanı olarak adlandırdığı konulardan biri olan gıda konusunu gıda sistemleri başlığı altında ele almıştır (European Commission-4).

Gıda sistemleri, AB'nin sürdürülebilir gıda sistemleri konusunda araştırma ve yenilikçiliğin fonlanması ve iş birliklerinin teşvik edilmesi amacıyla belirlediği araştırma alanları arasındadır. Artan nüfus, kentleşme, göç, iklim değişikliği gibi nedenlerle mevcut gıda üretim, dağıtım ve tüketim sistemlerinin artık yeterli olmadığı öne sürülerek daha adil, sürdürülebilir ve çevreye saygılı gıda sistemlerinin kurulması gerekliliği üzerine kurgulanmıştır. Söz konusu gıda sistemlerinin sürdürülebilir, dirençli, kapsayıcı ve sağlıklı olması için de araştırma ve yenilikçiliğin anahtar rol üstlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yürütülecek çalışmaların BM SKA'ları, Çiftlikten Çatala Stratejisi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı politikalarına katkı sağlaması temel hedefler arasında yerini almıştır. Bu araştırma alanı için temel referans olarak gösterilen politika belgesi ise Gıda 2030 politikası olmuştur (European Commission-5).

AB'nin araştırma ve yenilikçilik politikalarından biri olan Gıda 2030 insan sağlığı, iklim ve dünya için ortak çözümler sunabilecek yenilikçi ve sistematik bir araştırma politikası sunmakta, bunun için de çok aktörlü bir yapı öngörmektedir. Dört tematik öncelik alanı belirlenmiştir:

- *Alan 1: Sürdürülebilir ve sağlıklı yeme alışkanlıkları için beslenme* (yetersiz beslenme ve obezite ile mücadele, sağlıklı yaşlanmanın desteklenmesi, bitki temelli beslenme alışkanlıkları geliştirilmesi; gıda doğrulaması, izlenebilirlik ve güvenlik sistemlerinin kurulması, vb.)
- *Alan 2: Sağlıklı bir gezegeni destekleyen gıda sistemleri* (iklim değişimi ile mücadeleye uyumlu sistemler kurulması, doğal kaynakların korunması, sera gazı salınımının azaltılması, biyoçeşitliliği arttıracak ekosistemler kurulması, vb.)
- *Alan 3: Döngüsellik ve kaynak verimliliği* (gıda atıklarının azaltılması, kaçınılmaz olan atıkların yeniden kaynak olarak kullanılması, su ve enerji tüketiminin azaltılması, tedarik zincirinin kısaltılarak yerel gıda sağlanmasına öncelik verilmesi, vb.)
- *Alan 4: Yenilikçilik ve toplulukların güçlendirilmesi* (yeni iş modelleri geliştirilmesi, gıda alanında eğitimin güçlendirilmesi, gıda bilimi ve yerel gıda politikaları ile ilgilenen kişilerin sayısının artırılması için farkındalık sağlanması, çiftlikten çatala stratejisini destekleyen sosyal yenilikçilik çalışmalarının desteklenmesi, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için veriye dayalı gıda ve beslenme sistemleri oluşturulması, vb.) (European Commission-6).

Avrupa araştırma ve yenilikçilik politikaları kapsamında gıda konusunun çok boyutlu ve döngüsel olarak ele alındığı görülmektedir. Toprağın iyileştirilmesinden yenilikçi üretim tekniklerine, sağlıklı tüketim alışkanlıklarından atık yönetimine ve gıda bilimi konusuna odaklanacak bilim insanlarının yetiştirilmesinden tedarik zincirini kısaltacak yerel çözümler geliştirilmesine kadar pek çok alanda araştırma yürütülmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle Ufuk Avrupa Programı'nın Gıda, biyoekonomi, doğal kaynaklar, tarım ve çevre isimli kümesi sağlık, ekonomi, mühendislik, beslenme, eğitim, girişimcilik gibi farklı disiplinlerin bir arada çalışmasına imkân tanıyacak niteliktedir. Bu program kümesi altında yürütülecek uluslararası katılımlı araştırma faaliyetlerinin çıktısının yalnızca AB politikalarına değil, BM gibi diğer uluslararası örgütlerin hedef ve amaçlarına da katkı sağlaması beklenmektedir.

AB kültür politikası kapsamında gıda temalı çalışmalar

AB'nin kurucu anlaşmalarında kültürün ne olduğuna dair kesin ve net bir tanımlama yapılmamıştır. Kültür tanımı, AB üye devletlerin tasarrufuna ve bireylerin yorumlamalarına açık bırakılmıştır. Bu nedenle ulusal, yerel, bireysel değerler ve yaklaşımlara bağlı olarak birbirinden farklı kültür tanımlamaları yapılabilecektir. AB'nin kültür çalışmalarını

desteklediği tek programı *Creative Europe* programıdır ve bu program kapsamında da kültürel sektörler ve yaratıcı sektörler üzerine geniş kapsamlı bir çerçeve çizilmektedir (European Commission-7).

AB, sınırları kesin çizilmiş bir kültür tanımı yapmamakla birlikte kültür politikaları için stratejiler belirlemektedir. 2018 yılında yayınlanan Yeni Bir Avrupa Kültür Gündemi (A New European Agenda for Culture) isimli dokümanda Avrupa'nın ekonomik kriz, sosyal eşitsizlik, nüfus yapısında çeşitlilik, popülizm, radikalleşme ve terör tehditleri gibi sorunlarla karşı karşıya olduğu; bu sorunlarla birlikte yeni teknolojiler ve dijital iletişim araçlarının gelişmesiyle toplumların bir dönüşümden geçtiği, yaşam tarzlarının ve tüketim alışkanlıklarının değiştiğini ve ekonomik açıdan güç ilişkilerinin de bir değişime uğradığının altı çizilmiştir. Bütün bu sorun ve değişim alanları değerlendirildiğinde kültürün öneminin her zamankinden daha yüksek olduğu belirtilerek kültür, eğitim ve diğer politika alanları arasında güçlü bir sinerji yaratılmasına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Buradan hareketle üç stratejik amaç ortaya konmuştur: (1) *Toplumsal boyut - toplumsal uyum ve refah için kültürün ve kültürel çeşitliliğin gücünden yararlanma*, (2) *Ekonomik boyut - eğitim ve inovasyonda, istihdam ve büyüme için kültüre dayalı yaratıcılığı destekleme* ve (3) *Dış ilişkiler boyutu - Uluslararası kültürel ilişkileri güçlendirme*. Gündemin bütününe bakıldığında gıda, mutfak, gastronomi gibi kavramlara yer verilmediği görülmektedir. Ancak kültürel mirasın desteklenmesi ve kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesi gibi hedeflere işaret edilmiştir (EUR-Lex Document 52018DC0267).

Son yıllarda gıdanın uluslararası ilişkiler alanındaki rolü ve önemi kapsamlı bir dönüşümden geçerek gastro-diplomasi, devletler arası diplomatik ilişkiler açısından önemli bir araç haline almıştır. Küreselleşmenin kültürel alandaki etkileri, dijital medya araçlarının kullanımının artması ve yumuşak güç kavramına atfedilen vurgunun önem kazanması gibi farklı nedenlere dayandırılabilir bu dönüşüm, kültürlerarası etkileşimde ülkelerin kendilerine özgü mutfak alışkanlık ve uygulamalarının sınırların ötesine taşınmasına imkân sağlamıştır. Ülkelerin politika belgelerinde gıdanın uluslararası ilişkileri güçlendirmek için bir araç olarak kullanılabilirliği tanımlanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan diplomatik enstrümanlar dokümanında gastro-diplomasi konusu yer alarak hem gıda hem de mutfak uygulamalarına dayalı kültürel öğelerin kültürlerin karşılıklı olarak birbirlerini tanıması ve bu yolla da diplomatik çalışmalara katkı sağlaması açısından önem arz ettiği belirtilmiştir (Muhammad ve Adilbekova, 2023, s. 433-434).

Gastro-diplomasi kavramı 2000'li yılların başında ortaya çıkmış olup kamu diplomasisi alanında yaşanan gelişmelerin ve değişimlerin bir yansıması olarak geleneksel diplomasi yaklaşımları arasında yerini almıştır. Ülkelerin gıdayı kendi kültürlerini tanıtmak, ulusal bir marka oluşturmak, turizm ve diğer ekonomik sektörler açısından ilgi çekici bir unsur haline getirmek ve uluslararası ilişkileri teşvik etmek amaçlarıyla kullanması, bir diplomasi aracı olarak tanımlanmıştır. İlk kez 2002 yılında *Economist* dergisinde yazarı belirli olmayan bir makale kapsamında Tayland'ın "Global Thai" kampanyası için kullanılan gastro-diplomasi kavramı, kamu diplomasisi bünyesinde gıdanın ekonomi, iletişim ve tanıtım perspektifiyle kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Soner, 2022, s. 97-98).

AB'nin resmî kurumları kapsamında gastro-diplomasi ve/veya gastronomi politikası tanımlarına ve belgelerine rastlanmamaktadır. Öte yandan AB Dış İlişkiler Eylemi için oluşturulan ve AB Diplomatik Hizmetlerine ilişkin paylaşımların gerçekleştirildiği resmî web sitesi tarandığında mutfak diplomasisi (culinary diplomacy) anahtar kelimesi altında birtakım paylaşımlara yer verildiği görülmektedir. 2017-2024 yılları arasında dokuz arşiv kaydı sunan web sitesinde AB'nin Kanada, Nijerya, Zimbabve, Etiyopya, Avustralya gibi ülkelerle diplomatik ilişkileri kapsamında gıda ve mutfak kültürü üzerine paylaşımlarına yer verilmiştir (EEAS, EEAS Archive, 2017-2019). Bu kapsamda yer verilen paylaşımlardan biri 2018 yılında AB-Nijerya buluşması olarak nitelendirilmiş ve Büyükelçi Ketil Karlsen ve Senatör Binta Masi Garba'nın Avrupa ve Nijerya mutfaklarına ait yemekler hazırlaması içeriğine odaklanmıştır. Hazırlanan yemeklerin tariflerine de yer verilen içerikte yemeklerin hazırlanma aşamasının çevre dostu ortamda gerçekleştiği ve AB'nin temiz enerji politikasına uyumlu çalışıldığına yönelik mesajlar verilmiş; yerel üreticilerin desteklenmesi ve kapsayıcı büyüme hedefleri temalarına dikkat çekilmiştir (EEAS, 2018).

AB'nin kültür tanımını ve kapsamını ülkelerin ve bireylerin tasarrufuna bırakan yaklaşım gastro-diplomasi kapsamında yerel, ulusal, bölgesel yorumlamalar gibi farklı açılımlara imkân tanımaktadır. T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından yürütülen Akdeniz'in Ödüllü Şeflerinden Türk Yemekleri isimli projede Fransa, İtalya, İspanya ve Yunanistan'dan şefler de yer almıştır. Akdeniz bölgesi üzerinden yapılan bu çalışma, AB üyesi ülkeleri içermekle birlikte AB gastronomisi şeklinde nitelendirilmeden ülkelerin ulusal ve bölgesel gıda ilişkileri ön plana çıkarılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, Gastro-diplomasi).

AB'nin ortak bir gastronomi politikası sunmaması ve kültür stratejileri gündemine gıda özelinde bir içerik sunmadan kültürlerarası etkileşimin bir aracı boyutunda tutmasının ulus-devletler ile yemek kültürü arasındaki güçlü bir ilişki olması ve milli değerlere yakın tutulması ile ilişkilendirilebileceği değerlendirilmektedir. Milliyetçiliğin mutfağa yansımaları ve tarihle ilişkilendirilerek ele alınması yemek milliyetçiliği kavramını öne sürmektedir (Yıldırım, 2020, s. 79-80). Bu açıdan AB'nin resmi politikaları arasında sınırları çizilmiş bir gastronomi, mutfak ve/veya gıda politikası yer almaması, ulusal değerlerin üye ülkeler düzeyinde ele alınması ve AB'nin de bu değerleri görünür kılacak çok kültürlü paylaşım ve etkinlikler yoluyla kültürlerarası diyalogu desteklemesi çalışmaları yürüttüğü değerlendirilmektedir.

AB gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası kapsamında gıda temalı çalışmalar

AB'nin gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası kapsamında üretim zincirinin tüm süreçlerinde denetlemenin esas olduğu ve üreticiden nihai tüketiciye kadar uzanan bütün aşamalarda hayvan ve bitki sağlığından yem güvenliğine, gıda katkı maddelerinden etiketlemeye, hijyen kriterlerinden muhafaza koşullarına dikkat edildiği bir süreci içermektedir. Bu süreçler için oluşturulan mevzuat ve düzenlemeler ile AB genelinde bir standart politika oluşturulması hedeflenmiştir. Özellikle gıda güvencesi kapsamında tarladan sofraya/çiftlikten çatala ilkesi temel alınmaktadır (AB Başkanlığı, 2022). AB aday ülkeleri ile yürütülen üyelik müzakerelerinde 12. müzakere faslı olan bu politikanın uygulanmasında Avrupa Komisyonu'nun ilgili departmanları çalışmalar yürütmektedir.

Avrupa Komisyonu Sağlık ve Gıda Güvenliği Genel Müdürlüğü (DG SANTE), temel misyonlarını AB vatandaşlarının sağlığını korumak ve bunun için de gıda ve gıdaya ilişkin süreçleri izleyerek güvence sağlamak olarak tanımlamıştır. AB'nin halk sağlığı ve gıda güvencesi için her türlü hukuki altyapı ve politika planlamalarını tamamladığı, ancak bu hukuki uygulamaların yerel, bölgesel ve ulusal yönetimlerin kararına bağlı olduğunun altı çizilmektedir (SANTE, Health and food safety).

Gıda güvenliği ve güvencesi konusunda hayvan ve bitki sağlığını da kapsayan bir yaklaşım izlenmektedir. Bu yaklaşımın temelinde çiftlikten çatala prensibi yer almaktadır (European Commission-8). Çiftlikten çatala prensibinde üreticiler üzerindeki kontrolün yanı sıra AB dışından ithal edilen hayvan, bitki ve diğer gıda ile ilişkili ürünlerin gümrük kontrolleri ile gıda işleme tesisleri, toptancılar, marketler ve restoranlar üzerinde kontroller de kapsam dahilinde tutulmuştur. Yapılan kontrollerde hormon, kimyasal kalıntılar, bakteriyel/viral

kontaminasyon, hijyen, etiketleme, saklama koşulları, hayvan ve gıda sağlığı gerekliliklerini karşılama durumu, hayvan refahı (animal welfare), hileli ürün ve içerik konularında incelemeler yapılmaktadır (European Commission-9, Farm to Fork).

AB'nin İşleyişine Dair Antlaşma'nın 168. ve 169. maddelerine dayanan AB gıda güvenliğine yönelik tedbirler Avrupa Tek Pazarı'nda gıdaya ilişkin ürün ve süreçlerin işletilmesinde tüketicinin ve süreç işleyişinin korunmasını temel almaktadır. Bu çalışmaların genelinde “çiftlikten çatala prensibi ve halk sağlığı” konuları ön planda tutulmaktadır. Gıda güvenliği ve güvencesi yaklaşımı, AB'nin tarım, tüketicilerin korunması, çevre ve iklim politikaları ile yakın ilişki içindedir (EUR-Lex, Food safety).

AB gıda güvenliği politikasının odaklandığı dört temel koruma alanı şu şekildedir: (1) Gıda hijyeni, (2) hayvan sağlığı, (3) bitki sağlığı, (4) kontaminantlar ve kalıntılar (European Union-1). AB'nin gıda güvenliği ve güvencesi konusunu bütüncül bir yaklaşımla ele aldığını gösteren bu alanlar; gıdanın üretimi, saklanması, tedariki, tüketiciye ulaştırılması, içeriği ve diğer pek çok unsurun göz önünde bulundurulduğunu resmi dokümanlarla desteklemektedir. Denetim ve incelemeye tabi tutulan bu faaliyet alanları tarım, sağlık, iklim değişikliği ile mücadele, güvenlik konularıyla da ilişkili olacak şekilde yürütülmektedir.

AB, gıda ve sağlık konularında WHO ile de çeşitli programlar ve politikalar üzerinde iş birliği yapmaktadır. Ortak çabaları, gıda güvenliğini artırmaya, gıda güvencesini sağlamaya, sağlıklı beslenmeyi teşvik etmeye ve beslenmeyle ilgili halk sağlığı sorunlarına çözüm bulmaya odaklanmaktadır. Başlıca ortak girişimlerinden bazıları şunlardır:

- **Gıda Güvenliği ve Risk Değerlendirmesi:** AB, Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (European Food Safety Authority) aracılığıyla, gıda güvencesi ile ilgili riskleri değerlendirmek ve yönetmek için WHO ile iş birliği yapmaktadır. Gıda kaynaklı hastalıklar, kimyasal kontaminantlar ve antimikrobiyal direnç gibi konulara birlikte çözüm aramaktadır (EFSA, International).
- **Codex Alimentarius Komisyonu:** Hem AB hem de WHO, adil ticaret ve tüketici korumasını sağlamak için gıda standartları, yönergeler ve uygulama kodları belirleyen uluslararası bir organ olan Codex Alimentarius'ta aktif katılımcı konumunda yer almaktadır. Komisyondaki çalışmalar gıda katkı maddeleri, pestisitler ve etiketleme konularında yönergeleri içermektedir (CODEX Alimentarius, International Food Standards, About CODEX).

- **Sağlıklı Beslenme:** AB ve WHO, yetersiz beslenme, obezite ve bulaşıcı olmayan hastalıklarla mücadele amacıyla daha sağlıklı beslenmeyi teşvik etmek için ortak hedefler paylaşmaktadır. WHO Avrupa Beslenme ve Gıda Eylem Planı gibi girişimler, sağlıklı beslenme ortamları oluşturmayı ve diyetle ilişkili hastalıkları önlemeyi amaçlamakta ve AB'nin fonları ve politikalarıyla desteklenmektedir (WHO, 2015, European Food and Nutrition Action Plan 2015–2020).

Bu ortak çabalar, Birleşmiş Milletler SKA, özellikle SKA 2-Açlığa Son (SDSN, 2021, SDG 2: Zero Hunger) ve SKA 3-Sağlık ve Kaliteli Yaşam (UN, Goal 3) ile uyumlu olarak, sağlık ve sürdürülebilir kalkınmaya yönelik küresel taahhütlerin bir parçasıdır. AB ve WHO'nun iş birliği, gıda güvenliğini güçlendirmekte, halk sağlığını geliştirmekte ve Avrupa ve ötesinde gıda güvenliği ve gıda güvencesini artırmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüz küresel sorun alanları arasında yer alan gıda konusu BM, NATO ve AB gibi farklı uluslararası örgütlerin planlamalarına, hedef ve stratejilerine konu olmuştur. Sağlık, çevre, güvenlik gibi farklı perspektiflerden ele alınan konuya ilişkin küresel ve bölgesel tedbirlerin alınmasının yanı sıra kapsamlı bir farkındalık çalışması da yürütülmektedir.

AB de gıda konusu da farklı açılardan ve farklı politika hedefleri kapsamında ele almaktadır. AB'nin karar alma ve politika üretimi süreçlerinden biri olan topluluk yönteminin (community method) bu uygulamada etkisi olduğunu değerlendirmek mümkündür. Topluluk yöntemi, AB'nin politika yapım süreçlerinde kullandığı en erken ve temel yöntemlerden biridir. Buna göre üye devletlerden ilgili alanlarda AB'ye yetki devri yapılması ve bu konuda bir uzlaşmaya varılması beklenmektedir. Bu süreç zaman içinde üye ülkelerdeki yasa ve politikaların AB yasalarıyla uyumlu hale getirilmesiyle gerçekleşmiş ve hayata geçirilmiştir. Ancak, değişimin yalnızca Avrupa'nın bütüncül ihtiyaçlarından mı kaynaklandığı ve/veya ulusal ya da küresel gereklilikler sonucu mu yaşandığı konusunda net ve kesin bir tanımlama ortaya koymak mümkün değildir (Olsen, 2021, s. 192). Örneğin; AB'nin ticaret politikası ele alınırken pazara erişim ve uygulanacak tarifeler gibi daha sınırlı konular tartışılmakta ve AB, topluluk yöntemi ile kararlar alarak üye ülkelerin bu sürece uyumlanmasını beklenmekteydi. Ancak ticaret politikasının kapsamı genişledikçe, üye ülkelerin ulusal karar ve tercihleri ön plana çıkmaya başladıkça daha kapsayıcı ve şeffaf politikalar üretilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. AB'nin uygulayacağı standartlar ve politikalar küresel ticaret uygulamalarına da yansdığından, benzer şekilde uluslararası baskılar da artış göstermiştir. Bu nedenle AB'nin politika yapım süreçleri

farklı temalar altında, konuyu her yönüyle ele alan, kapsayıcı ve şeffaf bir yapıya bürünmüştür. Ticaret politikası örneğinde artık sadece tarifeler ve pazar konuları değil gıda ve ürün güvencesi, çevre, rekabet, etik ve iş gücü gibi pek çok konu kapsam dâhiline alınmaya başlanmıştır (Woolcock, 2005, s. 378). Bugün AB, bu kapsamlı değerlendirme gereksinimini de göz önünde bulundurarak gıda konusunu farklı politika alanları ve faaliyetler kapsamında değerlendirmektedir.

AB gıda konusunu araştırma ve yenilikçilik konusunda çok boyutlu bir şekilde ele almakta ve çerçevesini gıda sistemleri olarak ele alıp sürdürülebilirlik çalışmalarının altını çizmektedir. Ufuk Avrupa Programı altında çeşitli araştırma ve yenilikçilik faaliyetleri yürütülmekte, bu çalışmalarını Gıda 2030 politikası ile desteklemektedir. Sağlıklı yeme alışkanlıkları, iklim değişikliği ile uyumlu gıda sistemleri, döngüsellik ve kaynak verimliliği gibi alanlarda yenilikçi çözümler sunmayı amaçlamakta; bu doğrultuda çok aktörlü bir yaklaşım benimsenmektedir. Ayrıca, araştırmaların sonuçlarının sadece AB politikalarına değil, BM gibi uluslararası kuruluşların hedeflerine de katkı sağlaması beklenmektedir.

AB kültür tanımını kesin bir şekilde belirlememiştir; bu nedenle de gıda ve mutfak kültürü konusunda geniş bir yorumlama alanı ortaya çıkmaktadır. AB, kültürel ilişkiler bakımında gıda ve mutfak kültürünü bir etkileşim aracı olarak kullanmakla birlikte gastronomi politikası olarak belirli bir çerçeve sunmamaktadır. Bu yaklaşımı ile yerel ve ulusal değerlerin ön planda tutulması ile AB'nin çok kültürlü paylaşım ve etkileşimlerini desteklemesi arasında bir denge kurmaktadır.

AB, gıda güvenliği ve güvencesini sağlamak amacıyla üretim zincirinin tüm aşamalarında denetleme sürecine odaklanmaktadır. Çiftlikten çatala prensibi çerçevesinde, hayvan ve bitki sağlığı, yem güvenliği, gıda katkı maddeleri, hijyen kriterleri ve etiketleme gibi konular titizlikle izlenmektedir. Gıda güvencesi politikası, hijyen, hayvan ve bitki sağlığı, kontaminantlar gibi dört ana koruma alanına odaklanarak, tarım, çevre ve halk sağlığı gibi diğer politikalarla entegre bir yaklaşım sergilemektedir. Bu süreçler, AB genelinde standart bir politika oluşturma hedefiyle düzenlenmektedir.

Sonuç olarak, AB'nin gıda konusunu çok boyutlu olarak ele aldığı ve sağlık, ekonomi, güvenlik, kültür, eğitim, araştırma gibi farklı alanlarda disiplinlerarası çalışmaları da teşvik edecek şekilde değerlendirdiği görülmektedir. Tek bir politika altında yalnızca gıda konusunun tüm boyutları ile ele alınmıyor olması, bu alanda araştırma yapanlar ve politika yayılımı yolu ile AB'nin uygulamalarını kendi iç politikalarına uyarlamak isteyen politika yapıcılar açısından

Taş, R. (2024). Avrupa Birliği'nin Temel Politikaları Kapsamında Gıda Temasının Araştırma, Kültür, Güvenlik ve Güvenilirlik Perspektifinden İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 3 (2), 128-150. <https://doi.org/10.70756/anameud.1552919>

birtakım konu başlıklarının dikkatten kaçırılmasına ve bütüncül bir yaklaşım geliştirilememesine yol açma ihtimalini barındırmaktadır. AB'nin gıda konusunu farklı disiplinlerle ilişkilendirmesi, gıda alanında çalışmalar yürüten araştırmacılar açısından da farklı disiplinlerle ortak çalışmalar yürütülmesi konusunda teşvik edici bir nitelik taşımaktadır. Gıda konusunun iletişim, sağlık, eğitim, çevre, uluslararası ilişkiler, lojistik, hukuk, iktisat ve güzel sanatlar gibi alanlarla birlikte gıda konusunun farklı bakış açılarıyla ele alınarak yenilikçi araştırmalar yürütülmesi için güncel konu ve içerikler barındırdığı değerlendirilmektedir.

Etik Beyan

Çalışmada etiğe aykırı bir durum ve/veya herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Taş, R. (2024). Avrupa Birliği'nin Temel Politikaları Kapsamında Gıda Temasının Araştırma, Kültür, Güvenlik ve Güvenilirlik Perspektifinden İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 3 (2), 128-150. <https://doi.org/10.70756/anameud.1552919>

KAYNAKLAR

- AB Başkanlığı (2022). Fasil 12: Gıda güvenliği, veterinerlik ve bitki sağlığı politikası. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/fasil-12-gida-guvenligi-veterinerlik-ve-bitki-sagligi-politikasi_77.html
- AB Başkanlığı (t.y). Ufuk Avrupa programı. Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/ufuk-avrupa-programi-horizon-europe-_53080.html#:~:text=Ufuk%20Avrupa%20Nedir%3F,ve%20yenilik%20faaliyetlerinin%20desteklenmesi%20hedeflenmektedir.
- CODEX Alimentarius (t.y.). International Food Standards, About CODEX. Erişim adresi: <https://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/about-codex/en/>
- EEAS (2018). Culinary diplomacy-EU meets Nigeria. Erişim adresi: https://www.eeas.europa.eu/node/48368_en
- EEAS (t.y). Culinary diplomacy search on the EEAS website. Erişim adresi: https://www.eeas.europa.eu/search_en?fulltext=Culinary+Diplomacy&created=&created_1=
- EEAS Archive (2017-2019). Culinary diplomacy search on the EEAS archive. Erişim adresi: https://www.eeas.europa.eu/filter-page/archive_en?fulltext=Culinary+Diplomacy&created_from=&created_to=
- EFSA (t.y.). International. Erişim adresi: <https://www.efsa.europa.eu/en/partnersnetworks/international>
- EUR-Lex (t.y). Food safety. Erişim adresi: https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/food_safety.html?root_default=SUM_1_CODED%3D30&locale=en
- EUR-Lex Document 52018DC0267 (2018). A New European agenda for culture. Erişim adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1527241001038&uri=COM:2018:267:FIN>
- European Commission-2 (t.y). Horizon Europe. Erişim adresi: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en
- European Commission (t.y). Research and innovation strategy 2020-2024. Erişim adresi: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-2020-2024_en
- European Commission DG SANCO (2013). Scoping study: Delivering on EU food safety and nutrition in 2050 - Scenarios of future change and policy responses. Erişim adresi: https://food.ec.europa.eu/document/download/a1e1e2f1-dbe0-4b53-b1f0-7a20286db3bc_en?filename=final_report_scoping_study_en.pdf
- European Commission-1 (t.y). EU missions in Horizon Europe. Erişim adresi: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe_en
- European Commission-3 (t.y). EU mission: A soil deal for Europe. Erişim adresi: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/eu-missions-horizon-europe/soil-deal-europe_en

- Taş, R. (2024). Avrupa Birliği'nin Temel Politikaları Kapsamında Gıda Temasının Araştırma, Kültür, Güvenlik ve Güvenilirlik Perspektifinden İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 3 (2), 128-150. <https://doi.org/10.70756/anameud.1552919>
- European Commission-4 (t.y). Cluster 6: Food, bioeconomy, natural resources, agriculture and environment. Erişim adresi: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe/cluster-6-food-bioeconomy-natural-resources-agriculture-and-environment_en
- European Commission-5 (t.y). Food systems. Erişim adresi: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/environment/bioeconomy/food-systems_en
- European Commission-6 (t.y). Food 2030. Erişim adresi: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/environment/bioeconomy/food-systems/food-2030_en
- European Commission-7 (t.y). EU competences in the field of culture. Erişim adresi: <https://culture.ec.europa.eu/policies/eu-competences-in-the-field-of-culture>
- European Commission-8 (t.y). Food safety. Erişim adresi: https://food.ec.europa.eu/index_en
- European Commission-9 (t.y). Farm to Fork: Controlling the safety of the agri food chain. Erişim adresi: https://food.ec.europa.eu/document/download/18d5fcbb-5de6-4be4-8203-9799a4f94c03_en?filename=fs_infograph_from-farm-to-fork_en.pdf
- European Union (t.y). Facts and figures on the European Union. Erişim adresi: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/facts-and-figures-european-union_en
- European Union-1 (t.y). Food safety in the EU. Erişim adresi: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/food-safety_en
- FAO (t.y.). Food security and trade: an overview. Erişim adresi: <https://www.fao.org/4/y4671e/y4671e05.htm>
- Günoğur, Haluk, (2018). *Avrupa Birliği hukukunun uluslararası (supranasyonel) niteliği*. S.Baykal, S. Akgül Açıkmeşe, B. Akçay, Ç. Erhan (der.) Hukuki, siyasi ve iktisadi yönleriyle Avrupa bütünleşmesinde son gelişmeler ve Türkiye-AB ilişkileri (s. 105-126) içinde. ATAUM 30.Yıl Armağanı, Ankara.
- Hahm, H., Hilpert, D., König, T. (2020). Institutional reform and public attitudes toward EU decision making. *European Journal of Political Research*, 59, 599–623. doi: 10.1111/1475-6765.12361.
- İKV (t.y). Avrupa Birliği temel politika alanları. Erişim adresi: https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=3&id=31
- İKV-1 (t.y). Araştırma ve inovasyon. Erişim adresi: https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=31&id=224
- Karlık, S.R. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. 9. Baskı. İstanbul: Beta Basın Yayım.
- Koç, G., Uzmay, A. (2015). Gıda güvencesi ve gıda güvenliği: kavramsal çerçeve, gelişmeler ve Türkiye. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1-2), 39-48. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/253329>.
- Muhammad, A., Adilbekova, K. (2023). Culinary diplomacy: Unveiling the palate as a pathway to stronger international relations, *Ulusal ve Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, 5(2), 431–449. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8382293>.
- NATO (2024). Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg on the release of his annual report 2023. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_223662.htm?selectedLocale=en

- Taş, R. (2024). Avrupa Birliği'nin Temel Politikaları Kapsamında Gıda Temasının Araştırma, Kültür, Güvenlik ve Güvenilirlik Perspektifinden İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 3 (2), 128-150. <https://doi.org/10.70756/anameud.1552919>
- NATO-1 (2024). 'The Best of Taste': NATO's first cookbook. Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_223933.htm?selectedLocale=en
- Olsen, J. (2021). *The European Union politics and policies*. 7. Baskı. New York ve Londra: Routledge.
- SACLANT-NATO Cookbook Committee (1957). The best of taste. Erişim adresi: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/4/pdf/NATO-cookbook-1957.pdf
- SANTE (t.y). Health and food safety. Erişim adresi: https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/health-and-food-safety_en
- SDSN (2021). SDG 2: Zero Hunger. Erişim adresi: https://www.unsdsn.org/news/more-vulnerable-sids-face-more-difficulties-to-achieve-the-sdg-2-zero-hunger/?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMI6vbtnYvQiQMVh0BBAh2fKx__EAAYASAAEgKBqvD_BwE
- Soner, F. (2022). Gastrodiplomasi: Gastronomiye diplomasi penceresinden bakış. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 33(2), Güz, 97-101. <https://doi.org/10.17123/atad.1186719>
- Soytürk, M. (2020). Avrupa Birliği ve geleceği. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(2), 311-330. <https://doi.org/10.20979/ueyd.790959>.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (t.y.). Gastro-diplomasi. Erişim adresi: https://www.iletisim.gov.tr/turkce/pozitif_iletisim_kampanyalari/detaylar/gastro-diplomasi
- Tarım ve Orman Bakanlığı (t.y.). Çiftlikten sofraya gıda güvenliği. Erişim adresi: <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/alata/Belgeler/Diger-belgeler/G%C4%B1daG%C3%BCvenli%C4%9FiZKara%C5%9Fahin.pdf>
- The Food and Agriculture Organization of the United Nations. (t.y.). Food safety and quality. Erişim adresi: <https://www.fao.org/food-safety/background/qa-on-food-safety/en/>
- Toprak, E. (2019). *Avrupa bütünleşmesinin tarihsel gelişimi*. Doğan, N. ve Yüce Dural, B. (eds.) Avrupa Birliği (s. 31-55) içinde. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2335. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Treaty on European Union (1992). Treaty on European Union (Maastricht, 7 February 1992). Erişim adresi: https://www.cvce.eu/content/publication/2002/4/9/2c2f2b85-14bb-4488-9ded-13f3cd04de05/publishable_en.pdf
- TÜBİTAK (t.y). Çerçeve programları. Erişim adresi: [https://tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/uluslararasi/cerceve-programlari#:~:text=Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20C3%87er%C3%A7eve%20Programlar%C4%B1%20\(AB,y%C3%BCksek%20b%C3%BCt%C3%A7eli%20sivil%20ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20program%C4%B1d%C4%B1r](https://tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/uluslararasi/cerceve-programlari#:~:text=Avrupa%20Birli%C4%9Fi%20C3%87er%C3%A7eve%20Programlar%C4%B1%20(AB,y%C3%BCksek%20b%C3%BCt%C3%A7eli%20sivil%20ara%C5%9Ft%C4%B1rma%20program%C4%B1d%C4%B1r)
- UN (t.y.). Goal 3: Ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages. Erişim adresi: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/health/>
- United Nations (t.y.). The 17 goals. Erişim adresi: <https://sdgs.un.org/>
- WHO (2015). European Food and Nutrition Action Plan 2015–2020. Erişim adresi: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289051231>

Taş, R. (2024). Avrupa Birliği'nin Temel Politikaları Kapsamında Gıda Temasının Araştırma, Kültür, Güvenlik ve Güvenilirlik Perspektifinden İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 3 (2), 128-150. <https://doi.org/10.70756/anameud.1552919>

WHO (t.y). Food safety. Erişim adresi: https://www.who.int/health-topics/food-safety#tab=tab_1

Woolcock, S. (2005). *Trade policy*. Wallace, H., Wallace, W. ve Pollack, M.A. (eds.) Policy-Making in the European Union (s. 377-399) içinde. 5. Baskı. New York: Oxford University Press.

Yıldırım, E. (2020). Gastronomilliyetçilik ve gastrodiplomasi arasındaki ilişki üzerine teoriden pratiğe bir bakış. *Kapadokya Akademik Bakış*, 4(1), 76-99. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/car/issue/55625/749917#article_cite